

KON. INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND-
EN VOLKENKUNDE

Col Brooschooft no 45

gen 1

H. J. Alphen de Weer
Brooschooft

MULTATULI, DE NATIE EN THORBECKE.

Ieder mensch, die begrip heeft van — of liever gevoel voor het suum cuique, zal in een hoogst onaangename gemoedstemming verkeereren, wanneer hij beseft, iemand onrecht te hebben aangedaan. Indien de natuur hem een voortvarend karakter heeft geschonken, zal hij oogenblikkelijk opstaan, tot den verongelijkte gaan, hem de hand reiken en zeggen: ik heb tegen u gezondigd, het doet mij hartelijk leed, doch zie, ik heb dezen en genen maatregel genomen om het onrecht te herstellen. Deze handelwijze is voorzeker de meest afdoende en daarom de beste; ja wij zullen aannemen dat iemand, die haar niet volgt, wanneer hij er toe in de mogelijkheid is, volstrekt geen begrip heeft van het bovengenoemde voorschrift van Justinianus. Doch ook voor de goedgezinden bestaan er dikwijls onloochenbare verhinderingen om oogenblikkelijk aan hun billijkheids-gevoel voldoening te geven. Doen en ongedaan maken staan in de meeste gevallen niet gelijk tegen elkander over. Wanneer men iemand een dolk in het lichaam heeft gestooten, zal hij er weinig mede geholpen zijn, wanneer men het wapen eenvoudig uit de bloedende wonde terugtrekt; om doelmatige verpleging en geneeskundige hulp aan te brengen heeft men dikwijls, hoe gaarne men ook hierdoor het gepleegde vergrijp weder eenigszins goed zou maken, de middelen niet dadelijk bij de hand. En vooral is dat het geval, wanneer de kwetsuur op mo-

reel gebied is toegebracht; groote kieschheid en verstandig overleg zijn dan dikwijls noodig om ten slotte niet geheel iets anders uit te werken als men bedoelde.

Welnu, stellen wij dat iemand zich aan een onrechtmatige daad jegens een ander heeft schuldig gemaakt — een daad, die niet juist in de termen der strafwet, ook niet in die van art. 1401 Burg. Wetb. valt, en derhalve op moreele wijze moet worden vergoed. Daar onvermijdelijke omstandigheden den schuldige verhinderen, oogenblikkelijk aan zijn goed voornemen gevolg te geven, wacht hij daartoe den tijd en de geschikte gelegenheid af. Plotseling echter wordt hem door de verongelijkte de liefelijke boodschap toegezonden: „Mijnheer, gij zijt een ellendeling”. Den volgende dag een tweede kennisgeving: „Mijnheer, ik veracht u met groote innigheid.” Na eenig tijdsverloop een derde boodschap: „Mijnheer, ik beschouw u als de personificatie van lafhartigheid.” En van dien tijd af volgen de uitdagingen en scheldwoorden elkander op — om de woorden te gebruiken waarmede de Italiaansche correspondent der N. R. C. de allocuties des pausen karakteriseert —: als klappers op een boerenbruiloft.

Onder dergelijke omstandigheden is het, dunkt mij, vrij begrijpelijk, dat de stemming van den oorspronkelijken schuldige jegens den andere langzamerhand minder vriendschappelijk wordt. Hij begint te overleggen of zijn daad recht gaf tot een dergelijke insolente behandeling. Met iederen dag gevoelt hij zich minder verplicht, of liever minder genegen, den andere als een ootmoedig, schuldbekennend dienaar te gemoet te gaan. Hij begint dien andere voor een minder edel en karaktervol man aan te zien, dan waarvoor hij hem naar aanleiding van vroegere daden gehouden had. En hoewel hij beseft, volgens strikte billijkheid nog steeds tot herstel van het onrecht verplicht te zijn, behoudt zijn menschelijke natuur bij iedere nieuwe uittarting meer de overhand, totdat hij zich eindelijk, zonder over de kosmologische of zedelijke be-

teekenis van het woord na te denken, de uitdrukking laat ontvallen: loop naar de maan. (Idéën v. Multatuli, Bundel IV, blz. 394).

Door het bovenstaande wordt eenigszins de verhouding teruggegeven, die bestaat tussehen Multatuli en de Nederlandsche Natie. Ik wil trachten, het gekozen voorbeeld op het concrete geval toe te passen. En, hetzij de schrijver der Idéën (de Max Havelaar is, ook volgens zijn eigen meening, reeds dikwijls genoeg als „bijzonder kenteeken in zijn reispas gebruikt) mij „'n gek figuur laat maken in m'n kring”, hetzij ik evenals de heer Post — wiens pseudo-aanval overvloedige aanspraak gaf op een vriendelijke ontvangst — door een „God bewaar me, brave kerel” (Idéën, bundel IV bl. 284) voor dat gevaar wordt gerustgesteld, zal ik zoo vrij zijn, totaal onbevungen mijn gevoelens over Publiek, zoowel als over Multatuli uit te spreken.

Een Groot Man in de volledige beteekenis van het woord heeft zonder twijfel nooit bestaan. Het woord „Man” sluit iemands geheele persoonlijkheid, met al zijne eigenschappen en karaktertrekken in. Plaatst men derhalve vóór die eenheid het praedicaat „groot”, dan zou men tot resultaat verkrijgen een menschelijk wezen, dat tot in de verborgenste hoeken van zijn aanzijn eerbied en bewondering verdient. Zulk een wezen nu zal men in de geschiedenis, ontdaan van alle vervalsching en bijgeloovige dwaling, moeilijk aantreffen. Alle „Groote Mannen”, redenaars, veldheeren, hervormers, denkers, schrijvers, ontdekkers, staatslieden, zelf-opofferaars, enz. enz., hebben naast de oorzaken hunner „grootheid” hoedanigheden bezeten, die met recht zeer „klein” mochten genoemd worden. Met deze waarheid voor oogen zou ik de persoonlijkheid van den heer Douwes Dekker in twee deelen willen splitsen, en mij hem voorstellen als: den „Man van Lebak” en „Multatuli.”

Geene andere gevoelens kunnen mij voor den „Man van

Lebak" bezielen dan die der oprechtste vereering en hoogachting. Zoolang door de geïnteresseerde partijen het tegenbewijs niet is geleverd — en waarlijk Multatuli heeft wel gelijk, wanneer hij zich verontwaardigt over hun grafachtig zwijgen! — zoolang moet ieder dien man beschouwen als den vurigen plichts-betrachter, den strijder voor waarheid en recht, den beschermer van armen en verdrukten, met andere woorden als den man, die gelijk zoo vele duizenden na 20 of 30 jaren van een sleurigen, met zijne capaciteiten zonder twijfel voorspoedig ambtenaars-leven, in het moederland de vruchten van zijne onderworpenheid had kunnen komen genieten, doch in stede daarvan even beroofd en verongelikt is wedergekeerd, als de arme bevolking, wiens verdediging hij zoo edelmoedig had op zich genomen.

De toedracht der zaak is den lezer zonder twijfel bekend en zij kan trouwens met zeer weinige woorden weêrgegeven worden: De inlander werd (anders: wordt) door zijne hoofden afgezet, of, om met Multatuli te spreken, gevild; de Nederlandsche politiek bracht (anders: brengt) mede om de hoofden te vriend te houden; de „Man van Lebak" bedankte er voor die politiek te volgen ten koste van recht en billijkheid, en klaagde — toen geen andere middelen hielpen (de Minnebrieven, uitgave v. 1861, pag. 157, bewijzen het onwedersprekelijk) — den regent aan; de gouverneur-generaal stelde den „Man van Lebak", ook nadat hij later door dezen persoonlijk was ingelicht, in het ongelijk; intusschen had Max Havelaar, liever dan het onrecht te dienen, zijn ontslag genomen en daarmee het moeilijke levenspad betreden van fatsoenlijke armoede en strijd voor de waarheid.

Zij, die deze handelwijze niet groot en edel noemen, hebben nooit het „neen" durven uitspreken, wanneer het „ja" hun een duit meer voordeel kon opbrengen. Multatuli vergelijkt zich zelf ergens zijdelings met Galileï en Salomon de Caus. Maar noch het slachtoffer van naijver en

papen-bedrog, noch de ongelukkige gevangene van Bicêtre kunnen naar mijne meening, althans wat de aanleiding tot hunne verongelijking betreft, met den man van Lebak op één lijn gesteld worden. De gevolgen hunner daden waren misschien — ten minste wat de Caus betreft — harder te dragen, — de daden zelve, die tot hunne verongelijking aanleiding gaven, hadden niet evenals die van Multatuli groote zedelijke waarde. Immers wanneer men op wetenschappelijk gebied ontdekkingen of scherpzinnige waarnemingen heeft gedaan, dan behoort er dikwijls meer moed toe, zijn licht onder een korenmaat te verbergen, dan de wereld door hetgeen men gevonden heeft verbaasd te doen staan. Wat het waardig dragen der onvermijdelijke gevolgen van den strijd betreft, hebben, toen de wereld in plaats van verbaasd, boosaardig werd, Galileï en Caus evenmin als Multatuli getoond, een voortdurende en onfnuikbare „grootheid" van karakter te bezitten. Doch de „Man van Lebak" kon zich door het constateeren der bestaande feiten niet persoonlijk bevoordeelen; veeleer had hij, met zijne menschenkennis en scherpzinnigheid, alle reden om te verwachten, dat zijne handelwijze hem slechts nadeel en verguizing zou opleveren. Toch heeft hij niet gearzeld ten behoeve van verdrukte natuurgenoeten eene eervolle keus te doen tusschen eerlijke armoede en oneerlijken overvloed; en wanneer over honderden jaren de Indische bevolking als een zelfstandige natie in de rij der volkeren zal optreden, dan is zij van haar standpunt verplicht, te Lebak een gedenkteekeken op te richten, b.v. met de volgende inscriptie: „Hier ligt Multatuli (of Max Havelaar) de grondvester van onze herwonnen onafhankelijkheid."

De „Man van Lebak" was dus een eerlijk en relatief „groot" man; en daaruit vloeit direct voort het onrecht, waaraan de Nederlandsche Natie, of wil men liever, Publiek zich jegens hem schuldig heeft gemaakt. Ik wil mij ten behoeve van Publiek niet verschuilen achter den

gouverneur-generaal en de andere personen, die meer direct het aan Multatuli gepleegde onrecht op hun geweten hebben. Erkennen wij volmondig dat het „suum cuique tribuere” zoowel insluit het „geven” als het „niet onthouden.” Wat had nu de Nederlandsche Natie (indien wij alleen de rigoureuse billijkheid en geen andere eischen hoegenaamd in aanmerking nemen — ik druk op deze woorden) moeten geven? Zij had moeten zorgen dat de gouverneur-generaal een strenge berisping ontving, die wellicht zijn ontslag ten gevolge zou hebben gehad; dat de „Man van Lebak” in zijne eer en betrekking werd hersteld, en aan de afpersingen der bevolking door krachtige maatregelen (zooals naderhand slechts gedeeltelijk is geschiedt door verhooging van de traktementen der regenten) een einde werd gemaakt.

Schijnbaar vreemd zal na deze verklaring de vraag klinken: mocht men zulk eene handelwijze van de Nederlandsche of van welke andere natie ook verwachten, ja zelfs zou zij ter bevordering hebben gestrekt van het algemeen belang? En toch stel ik deze vraag en durf haar ontkenkend beantwoorden.

De schijnbare tegenstrijdigheid dezer redeneering wordt opgelost door het verschil dat er bestaat tusschen een individu en eene natie. Wat een enkel persoon kan en moet doen, dat is voor eene vereeniging van duizenden en miljoenen personen dikwijls onmogelijk en onraadzaam. De geschiedenis levert ons geen voorbeeld op van eene natie, die bij ieder onrecht dat een harer burgers werd aangedaan, oogenblikkelijk als één man opstond om dat onrecht te herstellen, en men mag aannemen dat een dergelijke natie ook tot de éphémériden onder de volken zou hebben behoord. Men wordt nu vriendelijk verzocht, hierin geene verdediging te zien der stelling, dat een volk verplicht zou zijn aan het onrecht eenvoudig zijn loop te laten; integendeel, ik zou niets liever wenschen, dan dat alle verongelijking in de wereld oogenblikkeijk weer kon wor-

den goedge maakt. Maar ik beweer alleen, dat dit door de omstandigheden meestal onmogelijk en, door de kans op nog grooter nadeel voor het algemeen belang, ook dikwijls onraadzaam is.

Welke middelen stonden het Nederlandsche volk ten dienste om bovengenoemde maatregelen — die tot dadelijk herstel toch inderdaad noodig waren — door te zetten? Vertegenwoordiging en regeering — Multatuli is er waarlijk zelf het diepst van overtuigd — waren alles behalve geneigd, in dezen de noodige stappen te doen, en die twee machten zijn het dan ook nooit of te nimmer ergens geweest, die men met recht De Natie zou kunnen noemen. Derhalve om te beginnen een zondvloed van dagblad-artikelen, petitiën, adressen enz., die inderdaad tot de mogelijkheden behoorden, maar — Multatuli zal het alweder toegeven ten slotte niets geholpen zouden hebben. Hierop hadden bedreigingen kunnen volgen, die evenmin iets zouden uitgewerkt hebben. En eindelijk als de eenige afdoende maatregel had het volk in massa naar het Binnenhof kunnen oprukken, de (gewezen) Edel-Mogenden uit elkander jagen, en zelf de zaak in orde brengen!

Ik onthoud mij voorloopig van de appreciatie eener dergelijke, in de gegevene omstandigheden tot dadelijk herstel van het onrecht onvermijdelijke opvolging van gebeurtenissen. Doch gaan wij na, wat de gevolgen er van zouden zijn geweest. De heer Duymaer van Twist zou waarschijnlijk zijn afgetreden — hierin zou nu juist het groote ongeluk niet hebben gelegen. Multatuli zou voor het bestuur onzer bezittingen zijn behouden — dat was zonder twijfel de voordeelige kant der zaak. Maar niet alleen te Lebak, maar in geheel Nederlandsch-Indië zou de verhouding der regeering tegenover de hoofden en de bevolking met één slag veranderd zijn, en dat zou niet alleen aan de geschiedenis van Max Havelaar, maar aan de geheele Nederlandsche heerschappij aan de overzijde van den Oceaen een einde hebben ge-

maakt. Zoowel de regenten zelve als de bevolking, die ten gevolge harer godsdienstige begrippen — Multatuli zal den Bogowonto wel niet negeeren — verplicht is de hand te lekken, die haar slaat en besteelt, de hand namelijk harer hoofden, zou, bij een dergelijken plotselingen ommekeer, tegen het Nederlandsch gezag zijn opgestaan, en, hoewel de vrijmaking eens zal moeten komen, die tijd is, al ware het slechts in het belang van den Javaan zelf, nog niet daar.

Wanneer men mij mocht willen beschuldigen van overdrijving in bovenstaande redeneering, dan houde men in het oog, dat ik hier niet de zoogenaamde vertegenwoordiging der Natie, maar de Natie zelve tegenover Multatuli heb gesteld. Voor deze laatste ware niet veel minder dan een formeele revolutie noodig geweest om (afgezien van de onraadzaamheid der plotselinge omwenteling in het Indisch staatsbeleid) het recht te doen zegevieren. De eerste daarentegen had met kracht en toch met beleid de handen aan het werk kunnen slaan, en in alle gevallen moeten zorgen, dat de man, die volgens ingesteld onderzoek de misbruiken terecht had gebrandmerkt, niet het slachtoffer werd van het gevloekte bureaucratisch-utiliteits-regeerings-prestige-beginsel. Dat heeft zij niet gedaan, en het was niet de eerste keer, dat eene Natie in het herstellen van onrecht verhinderd werd door hare eigene vertegenwoordiging! Maar de „Man van Lebak”, wist hij niet vooruit wat gebeuren zou? Meende deze man, toen hij de eerste hand aan zijn Max Havelaar legde, of toen hij het laatste woord neërschreef, of toen hij zijn ontslag nam, of toen hij den regent aanklaagde, of in welke phase van zijn eerlijke ambtenaarsloopbaan ook, meende hij één oogenblik, dat Neêrlands regeering en vertegenwoordiging hem met open armen te gemoet zouden snellen en den gouverneur-generaal uit het hem gouden vruchten opbrengende Eden verjagen, zeggende: „In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten,

totdat gij tot het moederland wederkeert?” Was Max Havelaar integendeel niet overtuigd, dat het zweet zijn deel, eer en voorspoed dat van den heer Duymaer van Twist zouden zijn en blijven, al had hij aangetoond, dat de Javaan niet alleen gevild, maar ook gevierendeeld, verbrand of op welke andere wijze ook mishandeld werd of verminkt? Immers ja, en in die overtuiging is ook juist het „grootte” van zijne handelwijze gelegen. Zoo er eenige mogelijkheid voor bestond (maar die bestaat met het oog op Multatuli's scherpzinnigheid niet) dat hij gemeend had, door zijne bescherming van den Javaan eer en rijkdom te oogsten, dan zou de Nederlandsche Klio een schoone daad minder hebben te bezingen. Neen, de „Man van Lebak” had naar mijne vaste overtuiging beter dan ieder ander den geheelen loop van zaken kunnen voorstellen. En indien hij derhalve het eenmaal aangevangen goede werk met de daarvoor noodige zelfopoffering wilde blijven doorzetten en tot een goed einde brengen, dan was hem de weg aangewezen, dien hij daartoe had in te slaan. Hij kende zijne vrienden en vijanden en ook hen, wier bondgenootschap hij moest en kon verkrijgen.

De edelmoedige en voortvarende personen, die Nederland onder zijne burgers telt, waren zijne vrienden. Regeering of vertegenwoordiging, collectief genomen, waren zijne vijanden. En de macht die, met al hare gebreken, tot het goede en rechtvaardige geneigd is, indien men haar op bezadigde wijze weet aan te toonen, waar het te vinden is en er haar met verstand tracht heen te leiden — de macht derhalve die de „Man van Lebak” zich tot bondgenoot moest maken — die macht was: de NEDERLANDSCHE NATIE.

Indien Multatuli mij de eer bewijst, deze regelen te lezen, dan leidt mij de voorstelling, die ik mij van zijn karakter heb gevormd tot het vermoeden, dat hij verachtelijk de schouders zal optrekken over het denkbeeld van op eenigerlei wijze te trachten, zich een bondgenoot te ver-

schaffen in eene zaak, zoo rechtvaardig als de zijne. Inderdaad, wanneer dat woord zijne hier volkomen op zijn plaats was, dan zou ik Multatuli's verachting voor alle niet vrijwillig verleende ondersteuning weder als een bewijs te meer aanmerken voor de kracht en onafhankelijkheid van zijn karakter. Maar zijn roem als mensch — afgescheiden van zijn roem als schrijver, die op zichzelf voor een onbevooroordeeld nageslacht zijn naam zal vereeuwigen — bestaat juist daarin dat hij niet zijn zaak, maar die van den Javaan verdedigt. En nu is geen regel van het Romeinsche Recht zoo billijk en zoo aanbevelenswaardig ook voor maatschappelijke toestanden, als dat de negotiorum gestor zich evenzeer als de mandataris over zijn gevoerd beleid heeft te verantwoorden. Neemt men eenmaal vrijwillig de behartiging van iemands belangen op zich, dan moet men ook alle rechtmatige pogingen aanwenden om ze te doen zegevieren; dan is men verplicht, al zijne zelfbeheersching aan te wenden om eigene grieven, vooroordeelen en hartstochten op zijde te zetten bij het vervullen der roeping, die men heeft aanvaard. Dit is voorwaar geen lichte taak; maar Multatuli heeft door zijne eerste krachtige daad van zelfopoffering recht gegeven tot de verwachting, dat hij de man was om zulk een zwaren plicht te vervullen. En aangezien er nu niets onteerends of vernederends in gelegen is, om zonder vleijerij of intrigeeren een volk voor een goede zaak te winnen; aangezien geen volk, noch eenig schepsel ter wereld voor een zaak te winnen is door het van den beginne af aan met verachting en een overdreven gevoel van meerderheid te bejegenen, dat veeleer door een krachtige, maar welwillende toespraak, door kernachtige, maar strikt eerlijke argumenten, een dergelijk doel zal bereikt worden, zoo was Multatuli verplicht, rekening te houden met het gebrek van alle menschen-kinderen, dat zij onwillig worden, zoodra men begint met hen uit te schelden; zoo had zijne pen zich moeten laten be-

sturen, niet door hartstocht en verbittering, maar uitsluitend door het beginsel, waarvoor hij den strijd heeft aangevangen: verbetering van het lot der Javaansche bevolking.

Reeds boven toonde ik aan, dat een geheel volk of de meerderheid daarvan in de onmogelijkheid verkeert om tot herstel van een of ander onrecht dadelijk en zelfs binnen een vrij langen tijd de handen aan het werk te slaan. Vooreerst — dit zij hier nog bijgevoegd — is er uit den aard der zaak dikwijls een lange tijd noodig, (hoe weinigen toch kunnen een tamelijk gedeelte van hun tijd besteden om zich op de hoogte te houden van de publieke zaak!) om het vereischte aantal personen helder te doen inzien, dat er inderdaad onrecht gepleegd is. Dat dat vooral het geval was ten opzichte van eene gebeurtenis, die betrekking had op de Indische toestanden — welke toestanden nog heden door velen in het geheel niet, door anderen met een onbestemd vermoeden, dat hetgeen zij er over lezen sterk gekleurd of onwaar is, worden nagegaan — dat mag waarlijk geen verwondering baren.

Maar bovendien is er helaas! na het ontstaan der volksbewustheid of weder tijd, of — zooals ik het boven voorstelde — gewelddadige pressie noodig om eene Volksvertegenwoordiging tot eene daad te brengen, die van den gewonen sleur afwijkt, die een of ander prestige zou vernietigen, een of ander principe aantasten, een of ander hoog personaadje „een slag in het aangezicht geven” of iets dergelijks. Het is een treurige waarheid, maar . . . een waarheid, en Multatuli kende haar beter dan de meeste anderen. De zaak Janssen heeft het trouwens weêr helder in het licht gesteld.

De aanvallen, die Multatuli tegen de Indische en Nederlandsche regeerders en vertegenwoordigers heeft gericht, laat ik derhalve daar, ja zij zijn, dunkt mij, zelfs zeer te billijken. Maar om de Natie te attaqueeren, zooals hij het doet, daar zou hij slechts dan recht op hebben, wanneer hij haar behoorlijk den tijd had gelaten om te oordeelen

en te handelen, en wanneer hij dit oordeel op verstandige wijze had voorgelicht. Op verstandige wijze? Ja, want de manier, waarop Multatuli is te werk gegaan, noem ik zeer onverstandig, en dan gebruik ik het zachtste woord. Men mag zoo groot, zoo geniaal, zoo geleerd, kortom, zoo uitstekend zijn als men wil, men mag zich met zelfverloochening als kampioen hebben opgeworpen voor een goede zaak — men heeft zich daardoor nog geen vrijbrief gekocht om een ieder zijne verachting in het aangezicht te slingeren, om zich te beschouwen als een gigant te midden van een troep ellendige dwergen. Men begaat daardoor op zijn beurt een groote onbillijkheid, verzwakt den indruk zijner vroegere daden, brengt onwil te weeg bij hen, die goed gezind waren, wekt de nijldige verbittering op van inderdaad „kleine” menschen, en doet zelfs zijne vereerders nu en dan de rechtmatige gronden voor die vereering uit het oog verliezen om een indruk achter te laten van . . . ja van hetgeen men met een trivialen term noemt: aanstellerij. Ieder heeft in zijne omgeving menschen, die hij waarachtig en zonder kleingeestige admiratie hoogacht, lief heeft, die hij waarlijk edele daden heeft zien verrichten; en wanneer men dan zulke menschen door een man, die ten slotte geheel buiten hun schuld verongelijkt is, voor karakterlooze gekken, lafaards, ellendelingen, enz. hoort uitmaken, dan vergeet men de oorzaken, die tot zulk een handelwijze hebben geleid, en men roept onwillekeurig uit: „Vanwaar komt dezen die wijsheid (?) en die krachten (?). Is hij niet een . . . mensch als wij?”

Mijn hemel er behoort zooveel toe — niet om zich verheven te wanen — maar om inderdaad verheven te zijn boven het grootste gedeelte zijner medemenschen! Het feit zelf, dat men zich als zoodanig beschouwt (en ik beweer dat Multatuli dit doet of ten minste in dien geest schrijft), bewijst reeds dat men, aan hetgeen er toe vereischt wordt, behoefte heeft. Multatuli gedraagt zich op letterkundig gebied als een slavenhouder, die, alsof het de gewoonste zaak

der wereld ware, bij het minste vergrijp en dikwijls zelfs zonder aanleidende oorzaak zijne „kleurlingen” de zweepstriemen in den rug goeselt. Maar het zij den beschermer van den Javaan herinnerd, dat ook onze maatschappij zich niet na eeuwen langen strijd aan de tyrannie des lichaams heeft ontworsteld, om zich te onderwerpen aan de tyrannie des geestes, van wien ook. Wanneer Multatuli zich als heer en meester over ons wil stellen, wanneer het derhalve op de handhaving onzer vrijheid aankomt, dan vergeten wij met volle recht, wat hij geweest is, wat hij gedaan heeft en wat men hem heeft aangedaan. Wij stellen ons dan slechts tegen hem over als vrije mannen tegenover een vrij man. En wij geven dan met volkomen recht op de volgende gezegden de volgende antwoorden:

MULTATULI: „Publiek, ik heb de macht u te streelen en te kittelen, tot ge zoo gek wordt dat ge den prijs uwer koffij vergeet.”

WIJ: „Multatuli, vermoei uwe vingers niet met streelen en kittelen, want het hindert ons zoo weinig, dat wij een partij koffij zouden kunnen koopen, met winst verkoopen, tegen minderen prijs weder inkoopen, ze branden, malen, zetten en uitdrinken, zonder dat uw gekittel ons een oogenblik van de wijs bracht.”

MULTATULI: „Publiek, ik veracht u met groote innigheid”.

WIJ: „Multatuli, wij zeggen u dank voor de kennisgeving”.

MULTATULI: „Ware 't niet om woedend te worden als men mij betastte en beduimelde met vuile handen? Want Publiek is vuil en wreed . . . maar de vuilte is 't ergst”.

WIJ: Multatuli, wij belooven u, nooit u, noch uw portret zonder handschoenen aan te raken.” (M. gelieve hierin geen navolging te zien van de Q's en anderen, voor welk soort van menschen ik genoeg verachting koester om de woorden van Pythias, op blz. 346 van den vierden bundel Idéën aangehaald, met de volgende wijziging tot de mijne te maken: Καθαρώτερον, ὦ Μισητέ, τὸ αἰδοῦν ὁ Πολλενηνοχῶν

τοῦ σοῦ στόματος ἔχει. Ik heb alleen door de insolentie van het antwoord, die van het verwijt trachten aan te toonen.)

MULTATULI: „Zoo is m'n Publiek, de Geyter! (Zoo beteekent hier: gelijk een Haagsche heer, die M. en eene dame belasterd had).

WIJ: „Een schandelijk misbruik van het „totum pro parte”, Multatuli!”

MULTATULI: „Is het te verwonderen als ik bitter ben?”

WIJ: „Is het te verwonderen, als wij onwillig zijn geworden?”

MULTATULI: „De Natie heeft hem tegen mij gelijk gegeven. De Natie is dus even slecht als van Twist.”

WIJ: „De Natie heeft hem niet tegen u gelijk gegeven. De Natie was op uwe hand en moest u wel recht laten wedervaren, indien gij haar niet van den beginne af aan verachtelijk had behandeld.”

MULTATULI: „Na al wat ik voortbracht, weet Nederland niets van mij te zeggen, dan dat ik zoo uitmunt in onwetendheid.” (De Schager courant had gezegd dat Multatuli zoo weinig degelijke kennis bezat.)

WIJ: „Sedert wanneer wordt Nederland vertegenwoordigd door de Schager courant?”

MULTATULI: „Niemand antwoordde.

Waarom niet?

Niemand durfde.”

WIJ: „Sommigen antwoordden.

Waarom niet meerdere?

Door uw schuld wilden zij niet.”

MULTATULI: „Over 't algemeen kan ik slechts ingenomen zijn met mijn doel.”

WIJ: „Over 't algemeen verliest Gij Uw doel door hartstocht en bitterheid uit het oog.”

MULTATULI: „De vernoeienis — en de smart! — van 't hekelen maakt me het prijzen en liefhebben tot genotrijke rust.”

WIJ: „Gun U wat meer rust.”

MULTATULI: „Ik verzoek verschoond te blijven van 't beroep op gebrek aan talent.”

WIJ: „Wij verzoeken verschoond te blijven van onnoodige en onbillijke invectieven.”

MULTATULI: „Door de pers. Moet ik dit staven door 't overdrukken van de oneindige vertoogen over de noodzakelijkheid om den „edelen Havelaar” recht te doen?”

WIJ: „Ziedaar het bewijs dat de Natie oorspronkelijk goed gezind was.”

MULTATULI: „Homo sum, en ik voel niet de minste begeerte iets anders te zijn. Nog minder me als iets anders voor te doen. Ik erken dus dat de „bewondering” voor m'n laatste werk, waarvan de heer Vosmaer getuigenis aflegde mij zeer aangenaam stemde.”

WIJ: „Homines sumus, en wij voelen niet de minste begeerte iets anders te zijn. Nog minder ons als iets anders voor te doen. Wij erkennen dus dat de „verachting” voor ons karakter, waarvan de heer Multatuli te pas of ten onpas getuigenis aflegt, ons zeer onaangenaam stemt.”

MULTATULI: „De Javaan wordt mishandeld; zegt ge? Welnu, laat ons dan te zamen overleggen, hoeveel millimeters doorsneê we zullen vaststellen voor de nieuwe Indische kopermunt! En de staatskunstenaars aan 't meten van die doorsneê.” (Multatuli gebruikt deze beeldspraak om toe te lichten, dat zoovelen bij hunne polemiek van de eigenlijke quaestie naar andere zaken afdwalen).

WIJ: „Thorbecke een groot man, zegt ge? Welnu, laat ons 't dan te zamen nagaan of onder zijn bestuur het vleesch van onteigende en afgemaakte koeien ook ergens publiek verkocht is, of wat op hetzelfde neerkomt (!) of men ergens krengen van aan ziekte gestorven paarden heeft opgegraven om zich te voeden! (Ideën, bundel IV, bl. 191). En de kritiek — kunstenaar aan het nagaan van die mogelijkheid.”

De aangehaalde voorbeelden van de wijze, waarop Multatuli gewoon is, het publiek toe te spreken en van de

zonderlinge argumenten, die soms door hem worden aangevoerd, zijn genomen uit de twee werken, die ik op het oogenblik van hem vóór mij heb liggen: de Minnebrieven en den vierden bundel zijner Ideën. De eerste zijn voor het staven van mijne bewering: dat Multatuli begonnen is de Natie verachtelijk toe te spreken, ook vóórdat hij met redelijkheid hare tusschenkomst in zijne zaak kon verwachten, van het meeste gewicht. Immers de bittere toon van zijne tegenwoordige werken laat zich daardoor verklaren, dat inderdaad de gewoonte om van zijne geschriften — die toch over het algemeen onder de schoonste en beharzigenswaardigste onzer litterarische producten kunnen worden vergeleken — weinig notitie te nemen, vrij algemeen is geworden. Multatuli's uitroep: „is het te verwonderen als ik bitter ben,” in het jaar 1872 gedaan, schijnt dan ook volkomen gewettigd. Maar gaat men weder de oorzaken na, die tot het zoogenaamde doodzwijgen — dat trouwens niet zoo algemeen is als Multatuli dat op sommige plaatsen voorstelt — hebben geleid, dan komt men tot de overtuiging, dat hij zelf voor een gedeelte schuld er aan heeft. Het antwoord, hier boven door mij gegeven op zijn „Homo sum” enz., moge strekken tot verklaring van het verschijnsel. Men moet nu eenmaal, wanneer men tegenover menschen optreedt, met de menschelijke natuur rekening houden. En die natuur is, om tegenover harde bejegeningen onwillig te worden, zelfs al beseft men oorspronkelijk in plichts-ervulling te zijn achtergebleven. Ik beweere niet dat dit objectief goed is, maar alleen dat het natuurlijk en vooral, dat het een anthropologisch feit is. Van het natuurlijke kan men zich overtuigen door de koppigheid, die zelfs een redeloos wezen aan den dag legt, terwijl het door eene verstandige leiding dikwijls gemakkelijk tot zijn plicht wordt gebracht. Indien dit nu bij een hond of een paard het geval is, hoeveel te meer zal dan een vrij man de verzenen tegen de prikkelen slaan, wanneer men hem met harde woorden (om geen sterker

termen te gebruiken) een of andere daad wil afdwingen! Heeft Jezus, wiens miskenning ons door Multatuli somtijds als afschrikkend voorbeeld wordt gesteld, de Phariseërs en schriftgeleerden tot zijn zaak overgehaald door de harde woorden, die hij hun bij iedere voorkomende gelegenheid toevoegde? Heeft hij daarentegen — om ons aan het bijbelsch verhaal te houden — Saulus bekeerd door hem een karakterloozen ellendeling te noemen, dan wel door hem op treffende wijze zijn eigene betere natuur aan te toonen in den uitroep: „Ik ben Jezus, dien gij vervolgt. Het is u hard de verzenen tegen de prikkels te slaan”?

Waarlijk, volgens mijn vaste overtuiging zou Multatuli onder de Nederlanders meer goedgezinde Saulussen hebben gevonden dan verstokte Phariseërs, indien hij slechts op verstandigen toon (die aan zijn gevoel van eigenwaard, niet in 't minst te kort zou hebben gedaan) de goede elementen had zoeken op te wekken. In stede daarvan men leze, — om den Max Havelaar zelf buiten rekening te laten — de bovenstaande aanhalingen, genomen uit de Minnebrieven, welk heerlijk boek — hij die het gelezen en herlezen heeft zal deze qualificatie volkomen beëmen — volgens 's schrijvers eigen getuigenis zoo kort na den Max Havelaar verschenen is.

Ik stel dat sedert het schrijven van het boekje en de historie van Lébak hoogstens vier jaren verlopen zijn. Welnu dan vraag ik hem, die het boven door mij aangevoerde heeft gevolgd, of met recht kon verwacht worden dat na zulk een gering tijdsverloop een geheele Natie zóó doordrongen zou zijn van en verbitterd over een onrecht, aan gene zijde van de onmetelijke water-massa begaan, om tegen de ten slotte toch door haar gekozene en indirect door haar aangestelde regeering, maatregelen van geweld te gebruiken. Want dat niets minder tot het geven van satisfactie met al hare gevolgen zou zijn noodig geweest, daarvan houd ik mij, ook volgens het boven aangevoerde, vast overtuigd.

Maar na verloop van vier jaren hadden dan toch krachtige stemmen uit de Natie kunnen opgaan om te bewijzen dat het besef der verongelijking had wortel geschoten, dat de wil om aan het herstel mede te werken aanwezig was? Waarlijk, die stemmen zijn dan ook niet achterwege gebleven. Zooals ik vroeger mededeelde spreekt Multatuli zelf van „de oneindige vertoogen der pers over de noodzakelijkheid om den edelen Havelaar recht te doen” en daarom is het des te meer te verwonderen, dat hij zich zoo dadelijk gerechtigd voelde om het geheele publiek toe te roepen: „Ik veracht u met groote innigheid!” Om mij alleen te bepalen bij de gevallen, die door hem zelf in zijne Minnebrieven worden opgenoemd: De Tielsche courant gaf in een krachtig opstel zijne sympathie voor Multatuli en zijne begeerte tot herstel van het onrecht, zoowel hem als den Javaan aangedaan, te kennen. De „kordate Tijdspeigel” eveneens. Prof. Veth in de Gids van 1860 evenzoo. En — het zij in het voorbijgaan gezegd — deze en andere „oneindige vertoogen” der pers bewijzen, dat de uitingen der publieke opinie zich niet bepaalden tot het „mooi vinden”, waarover Multatuli zich zoo onophoudelijk beklagt. Wat de door de regeering genomen maatregelen betreft, — het instellen van een onderzoek en uitdeelen van eenige berispingen te Lébak, — ik erken, dat zij zeer weinig beteekenen en ik laat ze dan ook ter zijde, daar niet Multatuli's verhouding tot de toenmalige regeering, maar die tegenover de Natie de quaestie is die mij bezighoudt. Indien dan een onzijdig persoon naar aanleiding van het voorgaande zijn oordeel ten opzichte dezer zaak over de Natie en over Multatuli moest formuleeren, dan zou het naar mijne meening als volgt luiden:

De Natie heeft ongelijk; en hoewel het aan een alleszins menschenlijke eigenschap is toe te schrijven, dat zij in de herstelling van dat ongelijk nalatig bleef, is zij daartoe op eene of andere wijze nog steeds verplicht.

Multatuli is den strijd voor den Javaan begonnen door

een moedige en edele daad; doch hij heeft het tijdstip waarop die daad vruchten moest afwerpen, voor een groot gedeelte zelf tegengehouden, doordat hij niet sterk genoeg was om den strijd op even eervolle wijze voort te zetten als waarop hij hem heeft aangevangen.

 II.

Op het oogenblik dat Multatuli ons in zijn vierden bundel *Ideën* wilde gaan vergasten op zijne lang beloofde cijfers „lieten ze Thorbecke sterven om hem (Multatuli) te plagen.” Ik zal in 't midden laten, of hier met die „ze” bedoeld worden de goden, of wel de staatkundige oppositie, die Thorbecke's laatste levensdagen heeft verbitterd, of de huiselijke rampen, die zijn uiteinde hebben verhaast, of eindelijk de particuliere Erinnyen van Multatuli, die dezen keer den bejaarden staatsman uitkozen tot kwelmiddel tegen hun slachtoffer. Zeker is het, dat wij aan „ze” eene beschouwing (?) van den geplaagde over het plaag-middel te danken hebben; en wanneer wij uit de geneeskundige wetenschap bemerken, hoezeer de mensch geneigd is zich in overpeinzingen te verdiepen over den aard en het wezen der kwalen, waarmede hij wordt bezocht, dan kan het ons geen verwondering baren dat Multatuli weder heeft willen onderzoeken, wat eigenlijk de plaag, die hem in zijne cijferstudiën is komen hinderen, beteekent.

Bij dat onderzoek is hij echter op een wonderbare wijze te werk gegaan. Ieder zou waarschijnlijk vreemd opzien van den man, die het bedroevend karakter eener gebeurtenis — ik zal b. v. stellen het springen van het kruitschip te Leiden — ontkende, omdat hij niet dadelijk na de catastrofe een lijst kon machtig worden, waarop met naam, toenaam, beroep, woonplaats enz., alle weggerukte slacht-

offers stonden vermeld. Welnu, Multatuli heeft ten opzichte van Thorbecke's dood niet anders gehandeld. Omdat hem geen volledige lijst in handen is gegeven van al het goede en nuttige, dat die staatsman heeft tot stand gebracht, beweert hij dat Thorbecke niets goeds heeft uitgevoerd, dat hij een onbeduidend man, en zijn dood, welverre van een ramp, een feit is, waarin hij (Multatuli) zich met wijsgeerige hartelijkheid mag verheugen.

En wat is nu inderdaad natuurlijker dan dat niet oogenblikkelijk, of zelfs vele maanden, des noods jaren na den dood van een groot man eene omstandige beschrijving van zijn leven en daden in de kolommen van dagbladen en tijdschriften of voor de glasruiten der boekhandelaars wordt aangetroffen! Den indruk door zijn overlijden op zijne tijdgenooten gemaakt, vindt men gedurende eenigen tijd na zijn dood in de periodieke pers weêrgegeven. Sommige verslaggevers — want dit is hun eigenlijk karakter — voegen daarbij een kort overzicht van, of enkele opmerkingen over 's mans leven, waarop dan uit den aard der zaak het stempel wordt gedrukt van 's schrijvers subjectieve opinie over den gestorvene. Maar niemand stelt zich daarbij ten doel om, hetzij den tijdgenoot, hetzij den nazaat, op de hoogte te brengen van zijne daden, verdiensten, gebreken, kortom van zijn geheele leven. Deze taak wordt overgelaten aan den geschiedschrijver of den biograaf, en moet, evenals alle historisch-letterkundige arbeid, de vrucht zijn van nauwgezette studie en eerlijk onderzoek. En wanneer men derhalve iemand een minachtend oordeel hoort vellen over een gestorven man, en hem als hoofd-argument daarvoor hoort aanvoeren: dat dagbladen en tijdschriften weinig verdienstelijks van dien man hebben medegedeeld, zonder dat overigens het afkeurend votum zelf door gegronde argumenten wordt gerechtvaardigd, dan komt men tot de overtuiging, hier te doen te hebben met een *parti pris* en niet met een eerlijke poging om het verstand der Natie over eene beweerde afgoderij te doen zegevieren.

Om de hierboven aangevoerde redenen ben ook ik niet geroepen, noch in staat, op Multatuli's menniste vraag (mennist — omdat hij waarschijnlijk even als Menno Simonsz beter dan menig ander zou kunnen vertellen waar het gezochte te vinden is): waar of dan toch de verdiensten van dien Thorbecke schuilen, met eene uitvoerige beschrijving van 's mans leven en bedrijven te antwoorden. Zonder echter bepaald een profetischen geest te bezitten, zou ik den vrager durven voorspellen, dat zijne zoogenaamde weetgierigheid binnen korter of langer tijd zal worden voldaan. Indien Multatuli tot zoo lang geduld zou willen hebben, en een doorwrochte levensbeschrijving van Thorbecke op even doorwrochte wijze beantwoorden, dan zouden zeker velen met mij de uren, aan de lectuur dier beantwoording gewijd, onder de genot- en belangrijkste huns levens rekenen.

Ik stel mij voor het oogenblik geheel iets anders ten doel, namelijk aan te toonen dat de door Multatuli voor Thorbecke's onbeduidendheid aangevoerde *would-be* argumenten dit engelsch praedicaat volkomen verdienen, of, met andere woorden, geen argumenten zijn; en dat derhalve de hoop, die de schrijver — na een 60tal bladzijden met argumentloze aanvallen tegen Thorbecke te hebben gevuld — uitdrukt: „dat (hij) althans sommigen behoorlijk (heeft) miselijk gemaakt” wel zal vervuld zijn, zonder dat nogtans de bewondering voor den gestorven staatsman als de oorzaak der kwaal mag beschouwd worden. Van zelf zullen daarbij eenige der verdiensten, die Thorbecke ten opzichte van ons vaderland heeft, ter sprake komen.

Multatuli doet mij door een illustratie van het spreekwoord „*qui s'exuse s'accuse*” het uitgangspunt voor mijne redeneeringen aan de hand. Na eenige regels te voren te hebben beweerd, dat 't idool der Nederlandsche Natie (Thorbecke) vrij juist gekwalificeerd wordt in Ezechiël VI, vs. 13, zegt hij het volgende:

„Toch kan ik dit onderwerp niet afbreken, zonder eene

Om de hierboven aangevoerde redenen ben ook ik niet geroepen, noch in staat, op Multatuli's menniste vraag (menist — omdat hij waarschijnlijk even als Menno Simonzz beter dan menig ander zou kunnen vertellen waar het gezochte te vinden is): waar of dan toch de verdiensten van dien Thorbecke schuilen, met eene uitvoerige beschrijving van 's mans leven en bedrijven te antwoorden. Zonder echter bepaald een profetischen geest te bezitten, zou ik den vrager durven voorspellen, dat zijne zoogenaamde weetgierigheid binnen korter of langer tijd zal worden voldaan. Indien Multatuli tot zoo lang geduld zou willen hebben, en een doorwrochte levensbeschrijving van Thorbecke op even doorwrochte wijze beantwoorden, dan zouden zeker velen met mij de uren, aan de lectuur dier beantwoording gewijd, onder de genot- en belangrijkste huns levens rekenen.

Ik stel mij voor het oogenblik geheel iets anders ten doel, namelijk aan te toonen dat de door Multatuli voor Thorbecke's onbeduidendheid aangevoerde w o u l d - b e - a r g u - m e n t e n dit engelsch praedicaat volkomen verdienen, of, met andere woorden, geen argumenten zijn; en dat derhalve de hoop, die de schrijver — na een 60tal bladzijden met argumentlooze aanvallen tegen Thorbecke te hebben gevuld — uitdrukt: „dat (hij) althans sommigen behoorlijk (heeft) miselijk gemaakt” wel zal vervuld zijn, zonder dat nogtans de bewondering voor den gestorven staatsman als de oorzaak der kwaal mag beschouwd worden. Van zelf zullen daarbij eenige der verdiensten, die Thorbecke ten opzichte van ons vaderland heeft, ter sprake komen.

Multatuli doet mij door een illustratie van het spreekwoord „qui s'exuse s'accuse” het uitgangspunt voor mijne redeneeringen aan de hand. Na eenige regels te voren te hebben beweerd, dat 't idool der Nederlandsche Natie (Thorbecke) vrij juist gekwalificeerd wordt in Ezechiël VI, vs. 13, zegt hij het volgende:

„Toch kan ik dit onderwerp niet afbreken, zonder eene

kleine opmerking die ik aanbeveel in de aandacht van krantlezers en polemiek-specialiteiten. (Ik zal zoo vrij zijn, deze rol voor een oogenblik op mij te nemen). Er bestaat eene fraze: dit alles bewijst niet dat Juist! Wanneer ik aantoon dat men in water verdrinken kan, heb ik niet bewezen dat een bol rond is. Niets is gemakkelijker dan allerlei zaken optesommen, die in de laatste tien nummers niet voorkomen. Zoo ook deelt ons Ezechiël niet mede of 't schoon weêr was, toen hij den regel schreef, dien ik zooeven aanhaalde. Zou er uit deze omissie eene gevolgtrekking mogen gehaald worden ten gunste der THORBECKE'S van zijn tijd?"

Ontleden wij deze beeldspraak. In verband met de voorgaande bladzijden moeten wij het origineel terugvinden in de volgende woorden:

„Juist! Wanneer ik aantoon dat Nederland jegens Thorbecke afgoderij pleegt, heb ik niet bewezen dat Thorbecke een onbeduidend man is. Niets is gemakkelijker dan allerlei zaken (ten opzichte van Thorbecke) optesommen, die in de laatste tien nummers niet voorkomen. Zoo ook deelt ons Ezechiël niet mede of 't schoon weêr was, toen hij verzekerde dat de Heer hem in Zijne geheimen had ingewijd en medegedeeld, dat hij de kinderen Israëls, tussehen hunne altaren en afgoden in, vermoorden zou. Zou er uit deze omissie eene gevolgtrekking mogen gehaald worden ten gunste der afgoden van Ezechiël's tijd?"

Ziedaar waarlijk een staaltje van vrijwillige zelf-verdediging, zoo onhandig als men het van Multatuli niet verwachten zou. Ezechiël deelt ons niet mede of het mooi weêr was, toen hij schreef. Dat bewijst natuurlijk niets voor de afgoden der kinderen Israëls. Maar bewijst het iets tegen hen? Zijn die afgoden en de Israëlieten zelf er iets minder door geworden en geeft Ezechiël eenig bewijs te meer voor zijn recht om tegen de Israëlieten als het door God benoemde openbaar ministerie op te treden, omdat hij over het weêr gezwegen heeft?

Maar wanneer nu diezelfde Ezechiël eens melding had kunnen maken van zaken, die wellicht ten gunste der afgoden en derhalve ter rechtvaardiging der afgoderij konden pleiten, en hij had deze zaken systematisch achterwege gelaten, omdat hij zich nu eenmaal geroepen vond om à tort et à travers als donderraar tegen de Israëlieten te fungeeren, zou dan zijn verzuim even onbeteekenend zijn geweest als zijne stilzwijgendheid over het weêr?

En nu Multatuli? „Niets is gemakkelijker dan allerlei zaken optesommen, die in de laatste tien nummers niet voorkomen.” Welke zaken? Het weêr? De electriciteit? De afnemende bevolking op de Sandwicks-eilanden? Kortom, zaken die met ons onderwerp niets te maken hebben? Inderdaad, dan bewijst het feit dat zij niet opgesomd zijn hoegenaamd niets voor Thorbecke, maar ook hoegenaamd niets tegen hem. Doch kunnen dergelijke zaken hier bedoeld zijn? Met welk oogmerk zou dan in 's hemelsnaam de gansche gewrongene beedspraak zijn neêrgeschreven? Neen, het is hier de quaestie of Multatuli zaken had kunnen bespreken, die ten gunste van Thorbecke en van de vereering zijner medeburgers zouden hebben gepleit, en niet bij uitsluiting van zaken, die tot Thorbecke's grootheid weinig of niets afdoen. En dan valt ook dadelijk de onzuiverheid van de twee eerste regels der beedspraak in het oog. De eigenschap van het water, dat men er in verdrinken kan, en de eigenschap van een bol, dat hij rond is, hebben met elkander hoegenaamd niets te maken. Men kan dus de eerste aantoonen, zonder zich om de tweede eenigszins te bekommeren. Maar de quaestie of eene natie afgoderij pleegt, en de grootheid van den man, dien zij tot haar afgod heeft gemaakt, staan daarentegen met elkander in de nauwste betrekking. Een natie, die een onbeduidend man tot haar afgod verheft, is een natie van idioten; pleegt zij daarentegen afgoderij (welk woord in de 19de eeuw natuurlijk beteekent: groote vereering, en niet meer het toekennen van goddelijke macht aan een beeld

of van een mensch) jegens een groot man, dan is zij een dankbare en plichtmatige natie. Wanneer men dus het feit der vereering aantoot, dan heeft men het recht niet meer om de grootheid van het voorwerp er van quaestius te laten. Dan kan men niet volstaan met na te gaan, wat anderen niet voor den afgod hebben gezegd, maar dan moet men bewijzen aanvoeren voor hetgeen men zelf wel tegen den afgod heeft beweerd. Dan zal men het strijdperk zeker niet als overwinnaar verlaten, wanneer men den beslissenden slag meent te kunnen toebrengen door de kinderachtige feinte: dat men gemakkelijk allerlei zaken had kunnen bespreken, die met de zaak in quaestie hoegenaamd niets te maken hebben. Dan brengt men zich eindelijk in de verdenking van oneerlijkheid door, zooals Multatuli op dezelfde pagina doet, zich van het leveren der noodige bewijzen af te maken met de woorden: „Doch zie, ik werd daarin verhinderd. Er viel een steen op m'n weg!”

Gaan wij nu de middelen na, waardoor Multatuli meent sommige vereerders van Thorbecke „misselijk te kunnen maken van hun idool.”

De rij wordt geopend door een (niet afgezaagde!) zinspeling op 's mans naam. De Egyptenaars namelijk ontvangen eene loffelijke vermelding wegens hunne verstandelijke ontwikkeling, omdat zij ten minste niet beweerden dat de torren, die zij aanbaden, verstand, macht en genie bezaten, terwijl de Nederlanders dit van THORBECKE wél beweren. (Ideën. Bundel IV, bl. 190).

Dan wordt er goud geslagen uit de woorden, door Mr. Jolles aan het graf gesproken: dat Thorbecke in God geloofde. De heer Jolles had, ook naar mijne meening en die van vele anderen, deze verzekering gerust achterwege kunnen laten. Doch dat doet er nu niet toe. De zaak is, dat Multatuli er een would-be-argument uit put voor Thorbecke's middelmatigheid. Het wordt Thorbecke als een grief aangerekend dat hij niet ongewoon genoeg was om een godloochenaar te zijn: „Atheïsmus lag buiten het krin-

getje, waarin onze Thorbecke zich bewoog." (Id. bl. 191).

Dan komt het argument, „dat het vleesch duur is in den Staat, waar onze politicus z'n kunsten vertoond heeft." Ieder zal dit feit met Multatuli ten sterkste betreuren. Maar het vleesch is overal duur en naar evenredigheid altijd duur geweest. Grootte staatslieden bestaan er dus niet en hebben niet bestaan! Intusschen zou men bij ons te lande ten minste reden kunnen vinden om de schuld van het treurige feit niet aan Thorbecke te wijten. Immers dat de man niet als minister gestorven is, werd veroorzaakt door dat een hervorming door zijn kabinet voorgedragen, en die o. a. het vleesch van belasting zou bevrijden, werd verhinderd. Tenzij dus dat Multatuli den werkkring van den Staat zóóver wenscht uit te breiden, dat hij een staats-slachterij wil invoeren, waar het vleesch voor half geld aan het volk wordt verkocht, kan hij de duurte van dit voedingsmiddel bezwaarlijk op rekening van Thorbecke schuiven. Ik heb trouwens boven reeds aangetoond, hoezeer de schrijver der *Ideën* hier zelf in de fout vervalt, die hij op blz. 395 aan de kaak stelt. Want inderdaad, de duurte van het vleesch, die dunkt mij niet meer bewezen behoeft te worden, meent Multatuli te moeten staven door de vermelding: „dat het hongerende Volk krenge van aan ziekte gestorven paarden opgraaft, om zich te voeden." En dit feit zelf wordt dan op zijn beurt weder geconstateert door de mededeeling: dat te Nieuwpoort drie koeien onteigend en afgemaakt zijn (niet wegens maar tengevolge van longziekte op den stal) en dat het vleesch van deze beesten met succès publiek verkocht is. Deze koebeesten hebben bij hun leven waarschijnlijk niet kunnen vermoeden, dat zij na hun dood de rol zouden vervullen van „krenge van aan ziekte gestorven paarden". Ik voor mij zou met genoeg tot de koopers en verbruikers hebben behoord.

Zou men deze geheele vleeschelijke aanklacht tegen Thorbecke niet uitstekend karakteriseeren met de woorden:

„Wanneer ik aantoon dat men in water verdrinken kan, heb ik niet bewezen dat 'n bol rond is”?

Op de volgende bladzijde (192) lacht Multatuli het Nederlandsche volk uit, omdat het zich in '48 zoo olijk heeft laten foppen, daar men de hervormingen van dat jaar als iets nieuws heeft uitgebazuind, als vruchten van Thorbecke's genie. „Wist ge dan niet, Nederlanders, dat die veranderingen elders sedert lang waren ingevoerd? Dat de toepassing daarvan op Hollandsche toestanden, zoo onhandig mogelijk geschiedde? Dat ze allergebrekkigst was? Weet ge dan niet, dat we nu reeds, slechts vier-en-twintig jaren na de redding dringender dan ooit behoefte hebben aan.... redding?” Bij deze tirade wensch ik wat langer stil te staan, omdat Multatuli ons hier bij uitzondering een terrein doet betreden, waarop Thorbecke zich groote verdiensten heeft verworven. Gaan wij de zinsneden een voor een na.

„Wist ge dan niet, Nederlanders, dat die veranderingen elders sedert lang waren ingevoerd?”

Neen, dat wisten de Nederlanders niet en dat weten ze nog niet. Zij wisten en weten alleen, dat de groote fransche revolutie een algemeene staalkaart heeft gegeven van de hervormingen, die in den loop der 19de eeuw, voet voor voet, onder grooten strijd en moeielijkheden, door de bekwaamste en standvastigste mannen moesten ingevoerd worden, maar ten huidigen dage nog lang niet volledig ingevoerd zijn. En wanneer de Nederlanders dan het oog sloegen op naburige landen om na te gaan, hoever deze in '48 met het hervormingswerk waren opgeschoten, dan zagen zij geheel iets anders dan hetgeen men zou verstaan onder de woorden „elders sedert lang ingevoerd”:

In Frankrijk de constitutie van 1799, (derhalve 10 jaren na het begin der omwenteling) die het meest sprekende voorbeeld opleverde van de wijze, waarop men het woord „Republiek” door een illiberale staatsregeling tot een doode letter kan maken. Daarop de geniale tyrannie van

Napoleon. Vervolgens de vrijzinnige (!) regeering der Bourbons, zóó vrijzinnig, dat de natie er — na 15 of 17 jaren — niet meer van gediend bliefde te zijn. Daarna de schoone beloften van Louis Philippe, die vooral na het jaar 1840 zulke enorme staatkundige en maatschappelijke vrijheden tengevolge hadden, dat de natie in Februari '48 zelf begreep aan zulk een losbandigheid paal en perk te moeten stellen, en haren koning, met zijn effecten-portefeuille onder den arm, het land uitjoeg. Vervolgens een korten tijd van afgedwongen en onnatuurlijke concessiën, die voor eerst de drie bloedigste dagen in het leven riepen, welke Parijs ooit had beleefd, en ten slotte door Louis Napoleon zoo handig werden ingetrokken, dat men in het jaar '51 weder op dezelfde hoogte was gekomen als in 1799.

In Duitschland dwingelandij gepaard met staatkundige en maatschappelijke demoralisatie, tot dat men in het jaar '48, onder bloedstorting en bedreiging, eenige der liberale hervormingen weet te verkrijgen, die bij ons te lande op vredelievende wijze werden ingevoerd.

In Engeland wel is waar groote vooruitgang op sociaal gebied, maar een sleurachtig vasthouden aan staatsinstellingen, die met de nieuwe sociale toestanden in strijd zijn.

In Spanje de „goddelijke” vrijheden van de Bourbons tot den jare '68 toe.

In Rusland? doch gaan wij niet verder. Het is, dunkt mij, duidelijk genoeg, wat wij te verstaan hebben onder de woorden „elders sedert lang ingevoerd.” Blijft Multatuli nog steeds volharden met naar de bekende waarheid te vragen en wil hij eene — zij het dan ook gebrekige — opsomming van de hervormingen, in '48 bij ons tot stand gekomen en van het aandeel dat Thorbecke hierin heeft gehad, dan neem ik de vrijheid, hem geduld aan te bevelen tot de verschijning van Thorbecke's uitvoerige levensbeschrijving en hem voorloopig te verwijzen naar een boekje, waarin men heeft getracht van een en ander

een korte schets te geven, getiteld: *Beschouwingen over Thorbecke enz.*, naar aanleiding van ZES VOLKSGESPREKKEN door Pébé. Vier punten wil ik echter hier even aanroeren wegens het contrast dat zij te aanschouwen geven tusschen de werkelijkheid en de woorden „elders sedert lang ingevoerd.”

1°. Hoe men ook over de regeling van ons onderwijs moge oordeelen, zeker is het, dat door de Grondwet van 1848 en als uitvloeisel daarvan door de wet van '57 (aan welker tot standkoming Thorbecke zoo krachtig heeft medegewerkt — zie de Bijbladen van '56 en '57) de verstikkende invloed van geestelijk fanatisme en vooroordeel (die vroeger slechts in naam, niet in der daad werd geweerd) is opgeheven. Weet gij nu niet Nederlanders, dat die overwinning op de geestelijke heerszucht elders reeds sedert lang was bevochten! Wel dat verwondert mij inderdaad. Ik bid u, sla dan met mij uwe blikken op de wet over het schooltoezicht in Pruisen, met groote tegenkanting ingevoerd IN DEN JARE 1872; op de verplichting van Duitschlands jeugdige staatsburgers om IN DEN JARE 1873 het godsdienstonderwijs op de scholen — zij het tegen den zin hunner ouders — bij te wonen; op de excommunicaties van Duitschlands onderwijzers IN DEN JARE 1872, omdat zij op de scholen de onfeilbaarheid van Pius IX niet gelieven te verkondigen; op het feit, dat de minister Jules Simon in Frankrijk IN DEN JARE 1873 het leeken-onderwijs nog niet durft voorstellen uit vrees voor de machtige geestelijkheid; op de omstandigheid, dat in Spanje en Oostenrijk het onderwijs IN DEN JARE 1872 nog geheel aan de priester-heerschappij onderworpen is; op het feit eindelijk dat de Engelsche minister Gladstone IN DEN JARE 1872 een onderwijs-wet heeft doorgedreven, waarbij het confessioneele karakter van het openbaar onderwijs behouden blijft. Nu zult gij, Nederlanders, toch wel begrijpen dat deze ontegenzeggelijke vooruitgang elders reeds sedert lang was ingevoerd?

2°. Onder de hervormingen, die Thorbecke in 1848 wenschelijk achtte (dat zij niet werden ingevoerd is niet zijn schuld), behoorde ook de afschaffing der Eerste Kamer. „Zij zal,” zoo schrijft hij o. a. in zijn Bijdrage, „waar zij niet gedwee volgt, eene aanleiding tot misnoegen en tweespalt zijn.” „De Eerste Kamer heeft geen grond.” „Welk nationaal belang hebben afzonderlijk zij, die f 800 tot f 1200 in de grondbelasting en het personeel betalen, voor te staan?” Welnu, die Eerste Kamer wilde Thorbecke natuurlijk afschaffen omdat zij „elders reeds sedert lang verdwenen was”? Pardon, Nederlanders, de onwetenschap, waarvan zulk eene bewering getuigenis zou geven, mag ik niet bij u veronderstellen. Maar laat ik u even wijzen op twee incidenten VAN HET JAAR 1872, die het bestaan dezer Eerste Kamer elders vrij duidelijk in herinnering brengen: in Engeland de beweging tot afschaffing of hervorming van het Hoogerhuis, omdat de Lords voortdurend de vrijzinnige maatregelen van het huis der gemeenten gelieven te dwarsboomen. De strubbels met de ballot-bill en de eigenaardige schoonzuster-bill (die, naar ik meen, voor de vierde maal door de Lords is geketst), kunnen van die neiging tot „remmen” getuigenis geven. In Pruisen den strijd van de regeering tegen het Heerenhuis, omdat het zich hardnekkig verzette tegen de districtswet, die den ouden leenheerlijken toestand in eenige Pruisische provinciën zou opheffen!

3°. De verbeteringen door de grondwet van '48 en de wet van 1850 in ons kiesstelsel aangebracht, (Multatuli dwale hier nu niet weder af op de indeeling in districten en de census-bezwaren) door invoering der directe verkiezingen en wering van ergerlijke knoeierijen bij de stembus, zijn bekend; zoo niet, dan verwijs ik naar blz. XXXIX en het zesde volksgesprek van het zoo even aangehaalde boekje. Welnu . . . die verbeteringen waren elders reeds sedert lang ingevoerd? Natuurlijk . . . en tot bewijs daarvan kan strekken de moeite, waarmede Gladstone TEN JARE 1872 de ge-

heime stemming in Engeland heeft ingevoerd, en de strijd, dien het Oostenrijksche gouvernement sedert tal van jaren heeft te doorstaan om den rijksraad onafhankelijk te maken van de verschillende landdagen, dat wil zeggen om de trapsgewijze verkiezingen af te schaffen, die bij ons te lande reeds in 1848 werden over boord geworpen.

4°. De Grondwet van '48 en de wetten van 1850 en 1851 bevrijdden onze provinciën en gemeenten — vraagt er slechts de ouden van dagen naar — van de ondragelijke tyrannie der zoogenaamde regenten en der aristocraten in het algemeen. Dit had overal elders reeds sedert lang plaats gehad? Wel zeker . . . en daarom heeft Bismarck TEN JARE 1872 met den geheelen aristocratischen jonker-winkel in Pruisen overhoop gelegen, omdat hij door de districts-wet de oppermachtige zorg voor het armbestuur, voor de politie, voor de financiën, de benoeming van schoolmeesters en dominé's, het oppertoezicht over de wegen, enz., enz., aan de edelbloedigen der verschillende Pruisische gemeenten wilde onttrekken!

Ziedaar, Nederlanders, eenig antwoord op Multatuli's ironische vraag: „Wist ge dan niet, dat die veranderingen elders sedert lang waren ingevoerd?"; en ik zou daarbij nog op een menigte punten in vergelijkingen met andere landen kunnen treden, b.v. over het recht van vereeniging en vergadering, de wezenlijke vrijheid van drukpers, de ministerieele verantwoordelijkheid, de benoeming van Kamerleden en andere praerogatieven van den soeverein, enz.

„Dat de toepassing daarvan op Hollandsche toestanden, zoo onhandig mogelijk geschiedde?" Hier heb ik eenvoudig te wijzen op het feit, dat de hervormingen in Nederland op rustige wijze, zonder eenige bloedstorting zijn tot stand gekomen, terwijl elders de verbeteringen zijn gekocht met het bloed van duizende burgers, en met name in Frankrijk de beginselen der Fransche revolutie zoo ongelijkmatig en onverstandig zijn in praktijk gebracht, dat meestal weêr met geweld moest teruggenomen worden, wat korten

31

tijd geleden hetzij goed- of kwaadschiks was toegestaan. Multatuli's opvatting van „handigheid” schijnt derhalve van het gewone begrip eenigszins af te wijken. Het is trouwens vrij onduidelijk, wat hij met zulk een in de lucht geworpen woord bedoelt en des te meer moeten wij het betreuren dat hij nergens feiten aanvoert tot staving en nadere toelichting zijner beweringen. Meent hij dat de ingevoerde veranderingen met den Hollandschen volksraad niet overeen kwamen, dat b. v. de gemeentelijke vrijheden, de directe verkiezingen, het neutraal staats-onderwijs, de verantwoordelijkheid der ministers, de afschaffing der heerlijke rechten, enz., enz., in ons land niet t'huis behoorden? Is hij van oordeel dat men te veel veranderingen heeft aangebracht? Of te weinig? Tot het laatste zou men besluiten uit de volgende zinsneden zijner akte van beschuldiging: „Dat ze allerebrekkeligst was?”

Wat de schuld van Thorbecke in dezen betreft zou ik kunnen aanvoeren, dat zijne hervormings-plannen in verscheiden opzichten verder gingen dan die van regeering en vertegenwoordiging niet alleen, maar ook van de herzienings-commissie zelve. Maar over het algemeen genomen geloof ik dat de schrede die in '48 op den weg van vooruitgang werd gezet voor het oogenblik groot genoeg was. Slechts de herziening der Grondwet had men voor het vervolg gemakkelijker moeten maken. Het voorbeeld van Frankrijk heeft bewezen dat men de volken geen dienst doet, door het kwistig rondstrooien met hervormingen, waarvoor zij gedeeltelijk nog niet rijp zijn en die men derhalve later weder met geweld moet terugnemen. De woorden van Edmond Villetard in zijn „Histoire de l' Internationale” zijn hier volkomen op hun plaats, of liever zij kunnen tegen den geheelen aanval van Multatuli op Thorbecke overgesteld worden:

L'Homme a de tout temps souffert, et comme individu et comme membre d'une société; il a fort naturellement cherché de tout temps un remède à ses maux. Par mal-

32
heur, il a aussi été à toutes les époques très-enclin à écouter d'une oreille favorable les gens qui, au lieu de l'engager simplement à alléger peu à peu ses souffrances, lui promettaient avec assurance de l'en débarrasser à tout jamais en un tour de main. Aussi les charlatans, les empiriques et les faiseurs de plans de rénovation sociale, n'ont-ils jamais manqué de clients et de disciples."

Waarlijk, ik geloof dat indien Thorbecke zich niet tot gematigde hervormingen had bepaald, maar een of ander ingrijpend „plan de rénovation sociale" had willen doorvoeren, indien hij een St. Simon, een Fourier, een Louis Blanc ware geweest, kortom indien hij zich maar wat meer ongewoon had getoond (want gewoonheid is in Multatuli's oog een crime, adre's aan het athéïsten-argument en de woorden van Louise) hij in het oog van dezen schrijver genade zou hebben gevonden, hetzij dan zijne plannen eenig nuttig gevolg hadden opgeleverd of niet. Intuschen is er doorgaans veel meer bekwaamheid en énergie toe noodig om een hervorming, waarvoor de tijd is aangebroken, bij het volk ingang te doen vinden (zooals Thorbecke deed in '48) dan om nieuwe stelsels te willen invoeren, die kennelijk in de tegenwoordige en maatschappelijke organisatie nog niet t' huis behooren en die derhalve na zeer korten tijd schipbreuk lijden (de praktische pogingen tot invoering van de stelsels der drie genoemde mannen overleefden geen van alle het jaar '48) om slechts onbevredigde verwachtingen en teleurstelling achter zich te laten.

In deze waarheid ligt ook het antwoord besloten op de volgende woorden van Multatuli:

„Weet ge dan niet, dat we nu reeds, slechts vier-entwintig jaren na de redding, dringender dan ooit behoefte hebben aan redding?" De sociale quaestie der 19de eeuw is, ten minste wat ons land betreft, eerst in den tegenwoordigen tijd gebiedend op den voorgrond getreden. Aan ieder publiek persoon, en vooral aan een staatsman,

wordt zijn werkkring door de omstandigheden aangewezen. Welnu de taak die Thorbecke te doen vond was het bevrijden onzer staatsinstellingen en staatshuishouding van de oude banden van de aristokratie en het vaderlijk bestuur, het ontwikkelen der volkssouvereiniteit in den bij ons aangewezen vorm eener wezenlijk constitutioneele monarchie. Die taak heeft hij met glans volbracht niettegenstaande de hevige oppositie die hij vooral in den beginne had te doorstaan, en hij heeft daardoor — zonder nu juist deze bedoeling te koesteren, en dit was ook niet zijn taak — den weg geopend tot eene vroeger of later mijns inziens noodwendige medewerking van den staat aan de oplossing der sociale quaestie; eene oplossing die in het stelsel der absolute monarchie, en der aristokratische oligarchie tot de zedelijke onmogelijkheden behoort. Hij heeft derhalve tot de redding, die wij thans volgens Multatuli noodig hebben, reeds indirect medegewerkt; hij vertegenwoordigt de genie, die de brug heeft geslagen, waarover het nakomende leger moet trekken om aan de andere zijde van den stroom tegen den vijand te kunnen manoeuvreeren. Kon men van Thorbecke verwachten, of zelfs zou hij in de mogelijkheid zijn geweest, direct de handen aan 't werk te slaan tot oplossing der sociale quaestie voor zoover zij zich vertoonde? Het antwoord kan gerust ontkennend luiden. De moeite, waarmede de afschaffing van de voor den werkman hoogst onbillijke bepalingen der artt. 414—416 C. P. onder zijn derde ministerie werden opgeheven, toont ons, hoe weinig toen nog de vertegenwoordiging doordrongen was van de noodzakelijkheid eener staats-inwerking op de sociale toestanden. De drukkende gemeentelijke accijnsen waren o. a. door Thorbecke in vereeniging met Betz reeds afgeschaft. De poging om een paar andere voor de minder gegoeden bezwarende lasten op te heffen en eene belasting op het inkomen in te voeren, had den val van het ministerie Thorbecke ten gevolge, niettegenstaande de laatste hervorming de groote kapitalen naar evenredigheid nog maar zeer weinig

bezwaarde. Aangenomen derhalve, dat de Staat geroepen is om in de sociale quaestie tusschenbeide te komen (hetgeen zeer velen, ja de meesten nog thans ontkennen) hoe is het dan mogelijk de schuld van de tegenwoordig opdoemende noodzakelijkheid eener oplossing op Thorbecke te werpen? Heeft de bovenmedegedeelde uitroep van Multatuli bij nadere beschouwing, wel meer waarde dan eene phrase, die op een Debating-Society wellicht met luid applaus zou worden begroet? Indien men voor het woord redding de juiste uitdrukking „noodzakelijke verbetering” in de plaats stelt, is dan niet de geheele wereldgeschiedenis eene aaneenschakeling van noodzakelijke verbeteringen, die elkander om de vierentwintig, om de twintig, om de tien of vijf of minder jaren opvolgden? En bewijst dan het feit, dat na verloop van zulk een tijd een nieuwe verbetering is aan te brengen tegen den man die de vorige heeft ingevoerd? Bewijst het tegen Jezus, dat reeds dadelijk na zijn dood de christelijke godsdienst een bron van twisten en dus van noodzakelijke verbeteringen is geworden? Tegen Luther, dat in de hervormde kerk even veel ellendigs bestond en bestaat als in de katholieke? Tegen den stadhouder Willem III, dat het staatkundig evenwicht in Europa nog honderde malen na zijn dood verbroken is? Tegen Peter den Groote, dat Rusland nog steeds in beschaving ten achteren is? Tegen Wilberforce, dat er nog thans zoowel zwarte als blanke slaven bestaan? Tegen Watt en Stephenson, dat er nog voortdurend deraillementen en botsingen op de spoorwegen plaats hebben? Tegen Cobden en Bright, dat het vrij-handels-systeem nog veel te wenschen overlaat? Tegen Thorbecke eindelijk, dat de staatkundige en maatschappelijke toestand van Nederland nog steeds vele verbeteringen of — zooals Multatuli wil — reddingen behoeft en zal blijven behoeven? Het antwoord is overbodig. En dat desniettegenstaande Multatuli den man van '48 voor de tegenwoordige sociale crisis wil aansprakelijk stellen, dat vindt alleen hierin zijne verklaring dat de aanvaller het terrein,

waarop juist de verdiensten van Thorbecke te vinden zijn, voorbijgaat om de aandacht op andere zaken af te leiden. „Thorbecke een groot man zegt gij? En hij was geen sociaal hervormer, geen kunst-beschermer, geen atheïst, geen uitdeeler van vleesch aan het volk of publieke vleeschhouwer, geen enz.” Neen, maar Thorbecke was een groot staatkundig hervormer; hij heeft een nieuw tijdperk voor Nederlands inwendige politieke geschiedenis geopend. En aangezien de staats-instellingen van een land den grondslag uitmaken van geheel zijne volgende ontwikkeling, heeft Nederland veel aan hem te danken, is hij voor Nederland een groot man, en vervult Nederland een schoonen plicht, wanneer het ter herinnering aan zijne verdiensten voor Thorbecke een standbeeld doet verrijzen.

Ik zou met deze opmerkingen over Multatuli's uitval tegen Thorbecke kunnen volstaan. Doch om het gegronde mijner bovenstaande bewering over de beteekenis zijner would-be-argumenten te staven, zal ik er in de behoorlijke volgorde een opsomming van laten volgen.

„De eerbied, dien men, na de Thorbecksche restauratie, ons land toedraagt buiten de grenzen, is even schraal als 't voedsel daarbinnen.” (Dit is natuurlijk niet de schuld van ons onbeteekenend grondgebied, maar van Thorbecke. Vóór Thorbecke, b. v. in 1813, 15 en 30—39, heeft men uit eerbied niet naar ons durven wijzen!). „Over de inlijving, bij gelegenheid der eerste commotie in Europa, bestaat nergens de minste twijfel.” (Nergens = bij Multatuli en vele anderen. Is hier weder Thorbecke de schuldige! Heeft hij die inlijving dan in het allerlaatste jaar van zijn staatkundige loopbaan noodzakelijk gemaakt? Want in 1870 en 1871 was er commotie in Europa, en toen scheen de noodzakelijkheid nog niet te bestaan, ten minste ik herinner mij niet, dat wij zijn ingelijfd). „Wat heeft Thorbecke gedaan om ons staande te houden? Niets, niets, niets alweer! Hij heeft het gebruik voor staatsrekening „(ik onderschrap)”, van koffie en

broodjes bij eenige publieke gelegenheden afgeschapt". (Deze eenige erkenning der verdiensten van Thorbecke heeft waarschijnlijk betrekking op de uitstekende veranderingen, die in de behandeling der gemeente-zaken is gebracht, door b. v. de zittingen der gemeente-raden openbaar te maken en er daardoor het huishoudelijk koffie- en broodjes-karakter aan te ontnemen. Geestige en waardige kritiek inderdaad! Verbeeld U een beoordeelaar van Multatuli, die uitroept: „Wat heeft Multatuli voor taal, stijl, letterkunde gedaan?" en zich dan niet schaamt te antwoorden: „Hij heeft bij sommige gelegenheden het lidwoord een vervangen door 'n"! Idéén Bundel IV, blz. 193.

„En van die ellendelingen" (die de O. I. bezittingen, welke aanspraak mochten maken op een uiterst zorgvuldige behandeling, bedierven)" staat Thorbecke bovenaan." (Hier heeft Multatuli, afgescheiden van de wijze van uitdrukking, naar mijne meening gelijk. Niemand heeft dan ook ooit Thorbecke uitgegeven voor een grootheid op koloniaal gebied. Hij had evenals ieder ander zijn fouten; en zijne inzichten over, en lauwe behartiging van onze Indische belangen zullen zeker velen met Multatuli tot zijne fouten rekenen). Eadem bl. 194.

„Is 't gelooven 'n kunststuk? Een haut fait? Een difficulté vaincue? Een heldendaad? In één woord: is 't gelooven in God iets moeielijks? (op de de bovenvermelde woorden van Jolles wilde Multatuli nog wel eens terugkomen. Hebben de verdiensten van Thorbecke er iets meê te maken? Heeft hij er zichzelf wel eens op beroemd, aan God te gelooven? En indien dit zoo ware, zou dan nog het feit zelf iets van zijne verdiensten wegnemen of er iets toe bijbrengen? Hoe is het mogelijk op een dergelijk punt zoo te insisteren!) Eadem bl. 195.

Blz. 196—203 bespreekt Multatuli de verwijten door de N. R. C. tegen het Dagblad gericht, omdat het de verdiensten van Thorbecke niet erkende, scheldwoorden ge-

bruikte, „geen ontzag had voor 'n gesloten leven” etc. De slotsom van die bespreking is, dat de N. R. C. daardoor de verdiensten van Thorbecke niet bewijst. Nederland wist dit reeds, vóórdat Multatuli 6 à 7 bladzijden besteedde om het aan Nederland mede te deelen.

De bladzijden 203—221 bevatten 107 grafschriften op Thorbecke, waarvan ik kans zie, er op Multatuli en ieder ander eenigszins bekend man evenveel te fabricceren, zonder dat zij noch vóór, noch tegen dien man iets bewijzen. Ik herinner mij niet juist of Uilenspiegel met zijne grafschriften Multatuli is vóór geweest of dat Multatuli in dit opzicht Uilenspiegel den loef heeft afgestoken.

Van blz. 223—230 wordt medegedeeld, dat de Tijd en de N. R. C. over de verdiensten van Thorbecke hebben gekibbeld, en de verzekering der N. R. C. betwist dat wij aan Thorbecke te danken hebben:

Veel stoffelijke welvaart.

Orde in het huishoudelijk beheer van den Staat.

Een krachtig publiek leven.

Grooten vooruitgang in intellectueele ontwikkeling door verspreiding van onderwijs in verschillenden vorm.

Ik voor mij had, hetgeen wij aan Thorbecke te danken hebben, anders geformuleerd, zooals ik hierboven reeds gedeeltelijk toonde. De bestrijding van Multatuli ontneemt echter aan de bewering der N. R. C. hare kracht niet. Weder worden hier verschijnselen aangehaald, zooals hongerlijden, gekibbel der partijen, portefeuille-jacht van ministers, enz., — verschijnselen, die bij alle staten ten tijde van hun grootsten bloei zijn waar te nemen. Hier is Multatuli echter zoo goed te erkennen, dat het hongerlijden niet hoofdzakelijk aan Thorbecke moet geweten worden. Over de waarde der bestrijding, die ten slotte als gunstigste resultaat het bewijs zou hebben kunnen opleveren, dat de N. R. C. iets overdrevens of onwaars had gezegd over die waarde, oordeele men zelf door Multatuli's nieuw werk te lezen.

En ik vraag dit ook voor het vervolg der toegezegde opsomming. Het is moeilijk de redeneeringen van Multatuli in korte woorden weder te geven; er lang over uit te weiden gaat buiten mijn bestek. Ik bepaal mij derhalve tot de mededeeling dat de schrijver op de volgende bladzijden, die over Thorbeckes handelen, aantoot, dat de HH. Jorissen, Vissering, Buys, Opzoomer, Kops en anderen, in hunne korte herinneringen aan den gestorven staatsman, zijne verdiensten niet bewezen hebben, — een feit, dat wij met Multatuli gaarne zullen beämen. Een waardig argument voor Thorbecke's middelmatigheid besluit de rij. Om den lezer namelijk „goed te doordringen van 't besef der allerzonderlingste Thorbeckesche grootheid,” deelt Multatuli mede, dat Ds. Hoevers over hem gepreekt heeft naar aanleiding der laatste woorden van Genesis VI, vers 4, de laatste woorden: mannen van name. Waarschijnlijk zal Multatuli door zijne geheele redeneering over Thorbecke, den lezer beter hebben doordrongen van 't besef zijner eigene allerzonderlingste aanvals-methode, dan van dat der „allerzonderlingste Thorbeckesche grootheid.”

Wanneer ik de feiten resumeer en daarbij van de onderstelling uitga, dat Multatuli's kleinachting van Thorbecke geheel ter goeder trouw is, — dat zij met andere woorden volstrekt niet is geïnfleüenceerd door de bittere stemming over zijne eigene tegenspoeden (hetgeen mij zeer natuurlijk zou voorkomen), dan kom ik tot de volgende slotsom: Multatuli's karakter doet hem meer sympathie gevoelen voor enkele schitterende feiten, die getuigenis geven van grooten moed, subliem verstand, bijzonderen adel van hart, of een andere schoone eigenschap, in sterke mate vertegenwoordigd ¹⁾. Hij komt daardoor te kort in waardeering der

¹⁾ Ik ben tot deze meening gerechtigd door Multatuli's kritiseer-methode in het algemeen en speciaal door de voorbeelden, die hij op blz. 189 en 329 kiest van mannen, die, in tegenoverstelling van Thorbecke, hun naam wél verdienen.

verdiensten, die juist Thorbecke kenmerken, namelijk die van den geleerde en den staatsman.

Thorbecke heeft geen schitterende veldslagen gewonnen, geen ontdekkingen gedaan, zich niet edelmoedig voor onderdrukten opgeofferd, of iets dergelijks. Zijn naam heeft zich als die van ieder staatsman bij den dag gevormd. Zijne verdienste bestaat daarin, dat hij gedurende zijn langen staatkundigen loopbaan tot nut van zijn land heeft pal gestaan voor de verdediging der resultaten, die hij uit een lange wetenschappelijke loopbaan had opgedaan.

Om derhalve zulk een man te veroordeelen, om hem aan te vallen en te hoonen (of hoont men iemand niet, wanneer men hem een ellendeling noemt?), om zijne landgenooten tegen zijne bekrompenheid te waarschuwen, moet men meer hebben gedaan dan napluizen en zich beroepen op hetgeen couranten of tijdschriften al of niet over hem mededeelden; men moet daarvoor een grondige studie hebben gemaakt van 's mans karakter, van zijne werken en daden, en de resultaten dier studie als gronden voor zijne aantijgingen aanvoeren. Zonder dat zullen zelfs de vereerders van MULTATULI een dergelijke waardelooze veroordeeling met afkeer en teleurstelling ter zijde leggen.

P. BROOSHOOFT.

niet filmen